

Marek Niewęglowski, Agnieszka Ginter

Akademia Podlaska w Siedlcach

BEZROBOTNI Z WYŻSZYM WYKSZTAŁCENIEM NA POLSKIM RYNKU PRACY

THE UNEMPLOYED WITH UNIVERSITY DEGREE IN POLISH LABOUR MARKET

Słowa kluczowe: rynek pracy, bezrobotny, osoby z wyższym wykształceniem

Key words: labour market, unemployed, people with university degree

Synopsis. Artykuł porusza kwestię zachodzących zmian na polskim rynku pracy. Wskazano niekorzystne zmiany w strukturze bezrobotnych wśród osób z wyższym wykształceniem. Sytuację tej grupy bezrobotnych przedstawiono na przykładzie rejonu siedleckiego, obejmującego obszar powiatu siedleckiego i miasta Siedlce. Poruszono kwestie działań, które należy podjąć, aby przeciwdziałać zwiększaniu liczby bezrobotnych z wyższym wykształceniem w Polsce. Zmiany te w pozytywny sposób powinny wpłynąć na dopasowania strukturalne na rynku pracy oraz proces adaptacji poziomu i jakości kształcenia do potrzeb rynku.

Wstęp

Jedną z najnowszych form wspólnej polityki Unii Europejskiej jest polityka zatrudnienia. Wyrósła ona na gruncie polityki społecznej i do niedawna była traktowana jako jej część składowa. Podniesienie polityki zatrudnienia do wyższej rangi i nadanie jej charakteru priorytetowego nastąpiło dopiero w wyniku Traktatu Amsterdamskiego, podpisanego 2 października 1997 r., który wszedł w życie 1 maja 1999 r. W Traktacie wprowadzono specjalny rozdział (tytuł VIII, art. 125-130) poświęcony zatrudnieniu, które zostało zaliczone do celów wspólnotowych, będących „przedmiotem wspólnej troski” (art. 2 Traktatu o WE). Od tego czasu problematyka zatrudnienia jest brana pod uwagę przy kształtowaniu wszelkiego rodzaju wspólnej polityki unijnej.

Traktat Amsterdamski stworzył podstawę do formułowania Europejskiej Strategii Zatrudnienia (ESZ). Jego celem jest powiązanie wzrostu gospodarczego UE z powstaniem nowych miejsc pracy, a także określenie zadań dla ponadnarodowej współpracy państw UE w celu ograniczenia bezrobocia, redukcji ubóstwa i marginalizacji społecznej.

Polityka zatrudnienia jest, więc bardzo ważną częścią wspólnej polityki UE. Wywiera również na nią znaczący wpływ. Powiązanie tej polityki z innymi aspektami polityki wspólnotowej ma prowadzić do wzrostu zatrudnienia i jak najlepszego zwalczania bezrobocia. Włączenie polityki zatrudnienia w całą koncepcję polityki unijnej stwarza możliwości bardziej efektywnego wykorzystania zasobów siły roboczej, np. przez powiązanie jej z systemem szkolnictwa, czyli polityką edukacyjną. Absolwenci, którzy mają odpowiednie kwalifikacje poszukiwane na rynku pracy nie zasilają szeregów bezrobotnych, a podejmują pracę zgodną z profilem kończącej szkoły lub uczelni. Powoduje to efektywniejsze wykorzystanie środków przeznaczanych na szkolnictwo. Analizy wskazują jednoznacznie, że w strukturze bezrobotnych dominują absolwenci i osoby bez doświadczenia zawodowego, a w ostatnich latach zwiększył się w nich udział osób z wyższym wykształceniem, co jest sytuacją niepokojącą i bardzo niekorzystną.

Cel i metodyka badań

Celem artykułu było określenie sytuacji osób bezrobotnych z wyższym wykształceniem. Badania dotyczyły rejonu siedleckiego obejmującego obszar powiatu siedleckiego i miasta Siedlce. Cel pracy zrealizowano określając specyfikę badanego rejonu, ogólna sytuacje bezrobotnych na rynku pracy w tym osób z wyższym wykształceniem.

Badaniami objęto wszystkie uczelnie wyższe kształcące na tym terenie. Analizy osób bezrobotnych dokonano posługując się danymi statystycznymi Głównego Urzędu Statystycznego w Warszawie za lata 2001-2009. Przy opracowaniu wyników badań zastosowano metodę tabelaryczno-pionową z elementami analizy pionowej.

Warunki społeczno-gospodarcze i poziom zatrudnienia w Polsce

Polska przechodzi obecnie fazę wzrostu gospodarczego i zwiększającej się wydajności pracy. Równocześnie boryka się ze złożonymi problemami strukturalnymi. Pomimo znacznego spadku bezrobocia z 17,7 w 2005 roku do 11,9% w grudniu 2009 roku, Polskę nadal cechuje jedna z największych w UE liczba osób pozostających bez pracy. Według danych EUROSTAT w listopadzie 2009 roku stopa bezrobocia w 27 krajach UE wynosiła 9,5%. Najwyższa była na Łotwie (22,3%) oraz w Hiszpanii (19,4%). W Polsce stopa bezrobocia wynosiła 8,8%. Poziom zatrudnienia w naszym kraju jest bardzo niski i wynosi zaledwie 50%, znacznie poniżej założonego przez UE celu (70%).

Sytuację na rynku pracy komplikują znaczne różnice pomiędzy regionami pod względem stopy bezrobocia sięgające (w grudniu 2009 r.) od 9,0% do 20,2%, bardzo niski poziom zatrudnienia osób starszych oraz wysokie wskaźniki bezrobocia wśród młodzieży oraz osób długo pozostających w bezrobociu. Dodatkowym zagrożeniem dla równowagi finansów publicznych w przyszłości, podobnie jak i w wielu innych państwach UE, jest starzejące się społeczeństwo. Rozwiązanie tych problemów stanowi złożone wyzwanie. Powoli wdrażane są inicjatywy służące zatrzymaniu ludzi na rynku pracy, dzięki czemu poziom zatrudnienia wzrasta. Jednak tylko kilka procent bezrobotnych korzysta ze szkoleń, a dalsza modernizacja służb zatrudnienia staje się coraz bardziej potrzebna. Wykluczenie społeczne połączone z bezrobociem stanowi poważny problem. Wskaźnik zagrożenia ubóstwem wynoszący w naszym kraju ok. 20% znacznie przekracza średnią UE i jest szczególnie wysoki w przypadku: dzieci, młodzieży, osób bezrobotnych oraz osób żyjących na obszarach wiejskich, gdzie organizacje pomocy społecznej działają mniej skutecznie.

W miarę jak polska gospodarka przechodzi dalszą restrukturyzację, konieczne staje się rozwijanie umiejętności pracowników, celem uniknięcia dalszego pogłębiania się bezrobocia strukturalnego. W związku z tym systemy edukacyjne i szkoleniowe powinny zostać zreformowane tak, by sprostały wymaganiom rynku pracy. Należy także zachęcać młodzież do kontynuowania nauki, jak również wspierać dalszą edukację i kształcenie ustawiczne dorosłych. Zmiany te powinny niwelować regionalne różnice w dostępie do edukacji.

W obliczu procesów restrukturyzacyjnych pracownicy i przedsiębiorstwa powinni posiadać umiejętności niezbędne w dostosowaniu się do ciągłych zmian w gospodarce. W ramach wspierania zrównoważonego rozwoju należy zachęcać starszych pracowników do pozostania na rynku pracy, co powinno być wsparte ofertą szkoleń oraz możliwością zatrudnienia. Pracownicy administracji państwowej (jeśli mają przyczyniać się do wzrostu gospodarczego i rozwoju zatrudnienia), powinni mieć odpowiednie kwalifikacje, w szczególności umiejętności konieczne do świadczenia lepszych usług na rzecz obywateli. Przy świadczeniu usług i kształtowaniu polityk niezbędna jest także lepsza współpraca z organizacjami działającymi w obszarze polityki społecznej i zatrudnienia.

Sytuacja bezrobotnych z wyższym wykształceniem na przykładzie rejonu siedleckiego

Sytuacja osób bezrobotnych z wyższym wykształceniem przedstawiono na przykładzie rejonu siedleckiego w latach 2001-2009. Cel ten zrealizowano przez: określenie specyfiki rejonu, sytuacji bezrobocia osób z wyższym wykształceniem w tej grupie.

Rejon siedlecki obejmuje obszar powiatu siedleckiego i miasta Siedlce. Jest to obszar o powierzchni ponad 1630 km², który zamieszkuje ponad 157 tys. mieszkańców. Liczba pracujących na tym terenie, bez zatrudnionych w rolnictwie, wynosi prawie 29 tys. osób. Badany obszar jest terenem, na który bardzo duży wpływ wywiera miasto Siedlce.

W aspekcie analizowanego tematu istotną sprawą było określenie stanu szkolnictwa wyższego. Oczywiście należy mieć na uwadze, że na stan wykształcenia wyższego w rejonie mają wpływ także inne uczelnie spoza rejonu. Także uczelnie siedleckie kształcą osoby, które nie mają lub nie będą miały wpływu na ten rynek pracy, ponieważ studenci pochodzą z innych obszarów, albo po zakończeniu nauki wyjadą do pracy poza rejon siedlecki. Na poziomie wyższym na terenie miasta kształcą: Akademia Podlaska, Wyższa Szkoła Finansów i Zarządzania oraz Nauczycielskie Kolegium Języków Obcych.

Tabela 1. Liczba i stopa bezrobocia w rejonie siedleckim w latach 2001-2009

Wyszczególnienie	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Liczba bezrobotnych	11 848	11 599	11 006	10 491	10 107	8445	6087	5275	6164
Stopa bezrobocia	14,4	14,0	13,4	17,6	17,0	13,6	9,8	8,0	9,5

Źródło: Roczniki Statystyczne 2001-2009.

Akademia Podlaska jest największą i najstarszą siedlecką uczelnią państwową. Kształci ok. 12 tys. studentów na czterech wydziałach: Humanistycznym, Nauk Ścisłych, Przyrodniczym i Zarządzania. Uczelnia w swej ofercie poza studiami magisterskimi, licencjackimi i inżynierskimi ma również ofertę studiów doktoranckich na wydziale przyrodniczym.

Wyższa Szkoła Finansów i Zarządzania jest jednostką prywatną. Na uczelni tej kształci się ok. 3 tys. studentów na wydziałach: Ekonomii i Zarządzania oraz Nauk Technicznych. Jest to szkoła zawodowa, która kształci studentów na poziomie licencjackim i inżynierskim.

Nauczycielskie Kolegium Języków Obcych w Siedlcach kształci ok. 250 osób, na poziomie studiów licencjackich na kierunkach język: angielski, niemiecki i francuski. Jest to państwowa jednostka organizacyjna.

Analiza ogólnej sytuacji osób bezrobotnych w badanym rejonie, została przedstawiona przy pomocy liczby bezrobotnych oraz stopy bezrobocia w rejonie siedleckim w latach 2001-2009 (tab. 1). Liczba osób bezrobotnych w tym okresie w rejonie siedleckim charakteryzowała się tendencją malejącą. W tym czasie w oficjalnych statystykach bezrobotnych ich liczba zmniejszyła się o 5684 osób, czyli prawie o połowę (48%). Inaczej wyglądała sytuacja stopy bezrobocia w tym rejonie. W analizowanym okresie, stopa bezrobocia po początkowym spadku (lata 2001-2003), wzrosła w 2004 r. o 4,2%. Kolejne lata przynosiły powolny jej spadek do poziomu poniżej 10% w końcowym okresie (tab. 1). W analizowanym okresie stopa bezrobocia w rejonie siedleckim była wyższa niż w województwie mazowieckim a niższa niż średnia stopa bezrobocia w Polsce.

Prezentacja sytuacji osób bezrobotnych z wyższym wykształceniem wymaga przedstawienia struktury bezrobocia według poziomu wykształcenia (tab. 2). Struktura bezrobotnych według poziomu wykształcenia w analizowanym okresie wyraźnie pokazała, że odsetek osób z wyższym wykształceniem miał najwyższą dynamikę wzrostu w tym czasie (429%). Wzrost nastąpił również w grupie osób z wykształceniem średnim ogólnokształcącym o 7,9 punktu procentowego. Zwiększenie udziału w strukturze bezrobotnych tych dwóch kategorii odbyło się kosztem osób najslabiej wykształconych, czyli z wykształceniem zasadniczym zawodowym, gimnazjalnym i bez wykształcenia. Analiza danych wskazuje jednoznacznie, że na polskim rynku pracy zachodzą procesy, o których nie było mowy w początkowym okresie przemian systemowych w latach 90. XX wieku. Osoby, zwłaszcza z wyższym wykształceniem, nie stanowiły problemu na rynku pracy i radziły sobie na nim bardzo dobrze. Brak decyzji i nie podejmowanie żadnych działań w kierunku ograniczania zjawiska bezrobocia wśród osób z wyższym wykształceniem, spowoduje w przyszłości poważne konsekwencje dla tej grupy bezrobotnych.

Przeciwdziałanie bezrobociu wśród osób z wyższym wykształceniem wymaga odpowiedzi na pytanie, kim są ci bezrobotni? Bezrobotni z wyższym wykształceniem to przede wszystkim absolwenci wyższych uczelni, którzy nie mogą znaleźć odpowiedniej dla siebie pracy. Są to także osoby zwalniane z pracy i takie, które same rozwiązują umowy o pracę.

Osoby, które same zwalniamy się z pracy nie stanowią w tej grupie większego problemu, ponieważ najczęściej zmieniają pracę. W większości przypadków mają uzgodnioną z nowym pracodawcą umowę o pracę i w niedługim czasie ją podejmą. Gorszą sytuację mają osoby, które są zwalniane z

Tabela 2. Struktura bezrobocia według poziomu wykształcenia w rejonie siedleckim w latach 2001-2009

Wyszczególnienie	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Wyższe	3,8	4,6	5,6	6,4	7,4	9,4	10,8	14,4	16,3
Policealne i średnie zawodowe	22,3	22,1	22,5	22,9	22,9	22,8	22,3	23,5	22,0
Średnie ogólnokształcące	5,8	6,1	6,2	7,1	9,4	10,5	10,3	11,8	13,7
Zasadnicze zawodowe	37,7	35,2	33,9	32,4	30,1	28,1	26,7	23,8	24,5
Gimnazjum i poniżej	32,4	32,0	31,8	31,2	30,2	29,2	29,9	26,5	23,5

Źródło: Roczniki Statystyczne 2001-2009.

pracy. Mają one jednak także atuty, jak doświadczenie zawodowe i staż pracy, którego brak absolwentom. Osoby te potrafią stosunkowo szybko poradzić sobie z tym problemem. Problem bezrobotnych z wyższym wykształceniem dotyczy, więc głównie absolwentów. Generalnie absolwenci mają duże problemy na rynku pracy, głównie ze względu na brak odpowiedniego doświadczenia zawodowego. W badanym rejonie osoby bez stażu pracy stanowią największą grupę 25,7% ogółu bezrobotnych.

Powiatowy Urząd Pracy w Siedlcach dla bezrobotnych absolwentów oferuje m.in.: pośrednictwo pracy, poradnictwo zawodowe, promocyjne zatrudnienie w ramach umowy absolwenckiej, staż zawodowy, zatrudnienie w instytucjach użyteczności publicznej, stypendia, szkolenia, pożyczki na uruchomienie własnej działalności gospodarczej oraz pożyczki na sfinansowanie kosztów szkolenia. Ponadto, urząd oferował w 2009 roku bezrobotnym absolwentom wyższych uczelni lokalne i regionalne programy rynku pracy takie jak „Aktywność – twój sukces” lub „Czas na zmiany”.

Sytuacja zwiększania w strukturze udziału osób z wyższym wykształceniem jest powodowana wieloma czynnikami. Można tu wskazać na: system kształcenia, motywację płacową (oczekiwania), aktywność w poszukiwaniu pracy, małą mobilność zawodowa i negatywne postawy na rynku pracy. Większość tych czynników związana jest z osobą bezrobotnego i jego podejściem do poszukiwania pracy i życia. Zmiana nastawienia w wielu przypadkach powoduje pozytywne odmianę i podjęcia pracy. Gorszą sytuację mamy w przypadku systemu kształcenia, na który nie ma wpływu absolwent. Analizując stan obecnego systemu kształcenia na poziomie wyższym należy zwrócić uwagę na kilka elementów, które miały na to wpływ. Oceniając system kształcenia należy wskazać m.in. na:

- reformę oświaty (1998 r.) i boom edukacyjny,
- kierunki nieadekwatne do potrzeb rynku pracy,
- spadek jakości i poziomu kształcenia,
- małą elastyczność kształcenia,
- wzrost liczby uczelni wyższych, głównie prywatnych o nieznanym renomie,
- brak lub niski poziom kształcenia praktycznego (praktyki),
- kształcenie w starych (historycznych) technologiach.

Z analizy obecnego systemu kształcenia wynika, że ma on negatywny wpływ na poziom bezrobocia wśród osób z wyższym wykształceniem. Potrzebne są zdecydowane działania przeciwdziałające tej sytuacji. Rozwiązanie problemu nie jest łatwe. Potrzebna jest zmiana systemu kształcenia na poziomie wyższym oraz większego powiązania z rynkiem pracy. Zmiana systemu kształcenia na poziomie wyższym powinna dotyczyć:

- jakości i poziomu kształcenia,
- kształcenia z wykorzystaniem najnowszych zdobyczy technologicznych,
- dualnego systemu kształcenia,
- doboru kadry naukowej.

Odpowiedni poziom i jakość kształcenia na poziomie wyższym to sprawy oczywiste. Zmniejszająca się liczba osób kończących szkoły średnie, które będą podejmowały kształcenie na poziomie wyższym, powinna wpływać jeszcze bardziej na podniesienie tego poziomu. W tej sytuacji tylko najlepsze uczelnie powinny przyjmować chętnych na studia. Jednak w aspekcie większej liczby miejsc na pierwsze lata studiów niż osób kończących szkoły średnie pojawia się realne zagrożenie, że uczelnie chcąc przetrwać trudny okres będą przyjmowały wszystkich chętnych. Brak selekcji i wymagań powodować będzie naturalne obniżanie poziomu i jakości kształcenia. W konsekwencji będzie to skutkowało coraz niższym poziomem merytorycznym i intelektualnym absolwentów wyższych uczelni i ich trudnościami na rynku pracy.

Z poziomem i jakością kształcenia związane są nierozdzielnie najnowsze technologie, a w obecnej sytuacji mało jest uczelni wykorzystujących je w procesie dydaktycznym. Dualne kształcenie, to powiązanie teorii z praktyką. Czyli możliwość poznania praktycznego tego, co w teorii student dowie się na zajęciach. Jeśli będzie to powiązane z nowymi technologiami, wówczas mury uczelni będą opuszczać specjaliści z najnowszą wiedzą, przystosowani do pracy w obecnych warunkach.

Treści i kierunki kształcenia na poziomie wyższym powinny być skorelowane z rynkiem pracy. Potrzebne są działania podejmowane w ramach polityki edukacyjnej, wynikające z przewidywanych zmian zapotrzebowania na kadry w przyszłości czyli zapobieganie kształceniu specjalistów, na których nie będzie zapotrzebowania. Sprzyjać temu również może kompleksowa koncepcja zharmonizowania edukacji i rynku pracy, polegająca na koordynacji bieżącej i perspektywicznej. Ważne znaczenie dla rynku pracy i osób z wyższym wykształceniem będzie miało również wykorzystanie

środków unijnych. Możliwe to jest, np. ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego (EFS) dla Polski na lata 2007-2013 w ramach Priorytetu 4: Szkolnictwo wyższe i nauka.

Sygnalizowane zmiany wpłyną pozytywnie na dopasowania strukturalne na rynku pracy oraz proces adaptacji poziomu i jakości kształcenia do potrzeb rynku.

Podsumowanie

Można zauważyć, że zmiany w strukturze bezrobotnych z wyższym wykształceniem są bardzo niekorzystne. Duży wpływ na tę sytuację ma istniejący system kształcenia na poziomie wyższym w Polsce. Potrzebne są przeobrażenia powodujące, że absolwenci wyższych uczelni będą poszukiwaną, wysoko wykwalifikowaną kadrą zarządzającą. Mają to być osoby, których nie będą dotyczyły problemy rynku pracy, a które będą je rozwiązywać. Polski nie jest stać na kształcenie rzeszy osób bezrobotnych. Powinniśmy również zapewnić absolwentom możliwość startu zawodowego w Polsce. Ponieważ wielu z nich opuszcza nasz kraj i szuka możliwości realizacji za granicą. To inne kraje korzystają z polskiego kapitału intelektualnego, a nasza gospodarka ma z tego tytułu tylko straty.

Literatura

Europejska Polityka Zatrudnienia. [www.mps.gov.pl].

Roczniki Statystyczne rolnictwa za lata 2001-2009: GUS, Warszawa.

Szczegółowy opis priorytetów Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki – Projekt z dnia 3 sierpnia 2007 r.

Summary

The article brings up the issue of changes taking place on Polish labour market. It shows negative changes in the structure of unemployment among people with university degree. The situation of this group of unemployed was shown based on Siedlce region including Siedlce district and town of Siedlce.

The article raises the matter of action which should be taken to counteract the increase of the unemployed with university degree in Poland. The changes should positively influence on structural fits on the labour market and the process of adaptation the level and quality of education to the market needs.

The activities taken to counteract the unemployment among people with university degree and the influence of education on this situation can be regarded as the results of the Union employment policy. The European Community accomplishes this policy thanks to money coming from different funds. The money comes from inter alia the European Social Fund, Sector Operation Program – Human Resource Development or the Community Initiative EQUAL. Therefore, it is important to get to know the possibilities of use money coming from the Union funds, which can be used in order to counteract unemployment in Poland.

Adres do korespondencji:

dr inż. Marek Niewęglowski, dr inż. Agnieszka Ginter
Akademia Podlaska w Siedlcach
Zakład Ekonomiki, Organizacji Rolnictwa i Agrobiznesu
ul. Prusa 12
08-110 Siedlce
e-mail: keior@ap.siedlce.pl